

พุทธวิธีในการปรองดอง

Buddhist Approach of reconciliation

พระมหาไพรัช ธรรมทีโป, ดร.

Phramaha Pairat Dhammatheepo, Dr.

อาจารย์ประจำ ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ความขัดแย้งเป็นสภาพธรรมดาที่เกิดขึ้นได้ในทุกสังคมด้วยเหตุปัจจัยที่แตกต่างกัน เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว ถ้าสามารถปัญหาและพัฒนาสังคมให้เป็นปกติสุขต่อไปได้ก็เป็นเรื่องที่ดี แต่มีหลายกรณีที่แก้ปัญหาคความขัดแย้งด้วยความรุนแรง ทำให้ปัญหามานปลาย พุทธศาสนาเสนอแนวทางคลายความขัดแย้งด้วยสันติวิธีไว้อย่างหลายนัย ในที่นี้เน้นแนวทางการเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน โดยใช้คุณธรรมของกัลยาณมิตรว่าด้วยการให้อภัยหรืออภัยทานเป็นหลักการสำคัญในการคลายความขัดแย้งและเสริมสร้างความปรองดอง

คำสำคัญ : พุทธวิธี, การปรองดอง

Abstract

Conflict is a common condition that can occur in all societies with different causes. When there is a conflict. If the problem can be solved and social development is normal, has to be good. But there are many cases to resolve conflicts with violence. The problem escalated. Buddhism offers many ways to resolve conflicts with peaceful means. The emphasis in this approach is a good friend as well. By virtue of that, with goodwill, forgiveness is key principle in breaking the conflict and strengthening reconciliation.

Keyword : Buddhist Approach, Reconciliation

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันมีปัจจัยสำหรับการดำเนินชีวิตที่เอื้ออำนวยให้มีความสุขสบายมากขึ้น ตลอดจนได้มีโอกาสเรียนรู้และรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่ในความเป็นจริงคนในสังคมไทยบางส่วนกลับมีสภาพที่ขาดความไว้วางใจ ไร้มิตรภาพ และความเชื่อมั่นระหว่างกัน เนื่องจากรอยร้าวแห่งความขัดแย้ง แตกแยก และบาดแผลเก่าในอดีตจากปัญหาการเมืองของกลุ่มเสื้อเหลืองเสื้อแดงตลอดทศวรรษที่ผ่านมา ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้หมดสิ้น ส่งผลให้เกิดความสูญเสียแก่ประเทศไทยและคนไทยมากมาย รัฐบาลที่ผ่านมาจนกระทั่งในยุคปัจจุบันโดยการนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีความพยายามที่จะสร้างความสมานฉันท์เพื่อนำพาประเทศไทยก้าวพ้นความเจ็บปวดในอดีต ก้าวไปข้างหน้าเพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ความพยายามในการแก้ไขความขัดแย้งและเสริมสร้างความสมานฉันท์ปรองดองดังกล่าว ถือว่ามีความก้าวหน้าในระดับหนึ่ง แต่ในส่วนลึก ๆ แล้วความรู้สึกขัดแย้ง ขุ่นเคือง หวาดระแวงยังแฝงอยู่ในใจของผู้เป็นคู่กรณีแห่งความขัดแย้ง ดังจะเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ การตอบโต้กล่าวหาซึ่งกันและกันอยู่เนื่อง ๆ จนถึงปัจจุบันนี้ ในบทความนี้ผู้เขียนได้นำเสนอแนวความคิดทางพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง และเสนอแนวทางการสร้างความปรองดองหรือสมานฉันท์ด้วยพุทธวิธีซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความขัดแย้งหรือความไม่เป็นมิตรในสังคม

ความขัดแย้งเป็นสภาพความอันเป็นปกติธรรมดาในสังคม ดังที่มอริสได้กล่าวไว้ว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ トラบใดที่มนุษย์ยังคงมีปฏิสัมพันธ์กันอยู่ และยังมีความจริงอีกประการหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้คือ เมื่อใดก็ตามที่ความขัดแย้งได้เกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีการสูญเสียตามมา หรือในบางครั้งอาจจะก่อให้เกิดหายนะอันร้ายแรงได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งสามารถส่งผลเชิงปฏิฐานได้อีกด้วย ตัวอย่างเช่น เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว ทำให้เกิดการเรียนรู้ อีกทั้งมีการบูรณาการแนวคิดใหม่ๆ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีและการพัฒนามากยิ่งขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ย่อมจะขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการกับความขัดแย้งของสมาชิกในสังคมนั้น^๑

สำหรับการวิเคราะห์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคม สามารถกระทำได้ไม่ใช่ว่าเพียงดำเนินการวิเคราะห์แยกแยะและระบุมุมมองของทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสียหรือคู่กรณี ตลอดจนการหาต้นตอที่แท้จริงของปัญหาความขัดแย้ง มุมมองหรือทัศนคติระหว่างกัน แต่รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันที่ในช่วงเวลาที่ผ่านมา รูปแบบและวิธีการที่บุคคลเหล่านั้นใช้ในการจัดการความขัดแย้ง และ

^๑ อ้างใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. *อาวุธมีชีวิต: แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕-๑๗.

ขยายกว้างออกไปจนถึงการพิจารณาถึงบริบททางประวัติศาสตร์ การประเมินทางเลือก ความเป็นไปได้ ในการที่จะทำการเจรจาไกล่เกลี่ย ซึ่งมีหลายรูปแบบที่เหมาะสม ตามบริบทของปรากฏการณ์ในแต่ละ สังคม แต่ที่รู้จักกันมากคือ การเจรจาโดยค้นหาจุดยืนและจุดสนใจร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมแล้ว ทางเลือกของสมาชิกในสังคม และผู้มีส่วนร่วมในการสูญเสียและได้รับผลประโยชน์ในการจัดการกับความขัดแย้งนั้นมีอยู่ ๒ ทางหลัก คือ

๑) การเลือกใช้ความรุนแรง เพื่อแก้ไขกับปัญหาความขัดแย้ง

๒) การใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้น

ความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมที่เกิดขึ้น ย่อมมีพลวัตทั้งในรูปแบบที่มีการขยายตัวมากขึ้นหรือลดขนาดให้เล็กลงไป ในกรณีที่ความขัดแย้งมีการขยายตัวด้วยระดับขึ้นมาจากจนถึงขั้นทำให้เกิด การมุ่งที่จะให้มีการแพ้หรือชนะกันมากขึ้น ย่อมจะมีกระบวนการเข้ามาจัดการแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง นั้น ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การหลีกเลี่ยงปัญหา การใช้คนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย (Mediation) การเจรจาไกล่เกลี่ยกันเอง (Negotiation) การใช้อำนาจตุลาการ (Arbitration) การฟ้องร้อง (Litigation) การใช้กระบวนการนิติบัญญัติในการออกกฎหมาย หรือแม้กระทั่งการชุมนุมประท้วงและ การใช้ความรุนแรง

คริสโตเฟอร์ มัวร์ ได้แบ่งลักษณะของความขัดแย้ง ออกเป็น ๕ ประเภท คือ^๒

๑. ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) เป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้งซึ่งอาจจะเกิด จากการได้รับข้อมูลน้อยไป การแปลผลข้อมูลผิดพลาด การวิเคราะห์ข้อมูลออกมาด้วยความเห็น ต่างกัน หรือแม้แต่ว่าความแตกต่างในรูปแบบของการรับรู้ข้อมูล (Perception) ซึ่งบางครั้งก็เป็นปัญหา ที่ขัดแย้งกันได้

๒. ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (Interest Conflict) เป็นผลของการแก่งแย่งผลประโยชน์ ระหว่างกัน ในเรื่องที่ดีดูเหมือนว่ามีหรือไม่มีอย่างพอเพียงมีว่าจะเกี่ยวข้องกับตัวเนื้อหา กระบวนการ และ/หรือจิตวิทยา

๓. ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structure Conflict) เป็นเรื่องของการเป็นเจ้าของอำนาจ จึงเป็นกระบวนการแย่งชิงอำนาจ หรือการกระจายอำนาจ อันเป็นปัญหาด้านโครงสร้างที่ขยายรวมไปถึง กฎ ระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลา และระบบ

^๒ Christopher W. Moore, *Practical Strategies for Resolving Conflict*, 4th ed., (San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2014), pp. 39-42.

๔. ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) เป็นปัญหาด้านความสัมพันธ์เชิงบุคคลิกภาพ พฤติกรรมต่างๆ ในอดีต อารมณ์ที่รุนแรง ความเข้าใจผิด หรือการสื่อสารที่บกพร่อง

๕. ความขัดแย้งด้านค่านิยม (Values Conflict) เป็นปัญหาระบบของความเชื่อ ความแตกต่างในค่านิยม ขนบประเพณี ประวัติการเลี้ยงดูที่หล่อหลอมความเป็นตัวตนของแต่ละปัจเจกบุคคลขึ้นมา

หากขยายการวิเคราะห์ไปถึงสภาพความขัดแย้งภายในรัฐ (Intrastate Conflict) ที่ยืดเยื้อและรุนแรงถึงขั้นมีการสูญเสียชีวิต โดยหลักการแล้ว สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ^๓

ก) ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองหรือโครงสร้างอำนาจรัฐ (อุดมการณ์ทางการเมือง)

ข) ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรัฐบาล หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง หรือจัดสรรผลประโยชน์ (กลุ่มอำนาจ/ผลประโยชน์)

ค) ความขัดแย้งที่มุ่งแยกตัวเป็นรัฐอิสระ (อัตลักษณ์/ชาติพันธุ์) อย่างเช่นในประเทศเมียนมาร์ ที่มีกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ กองกำลังรัฐฉาน ความขัดแย้งแบบนี้ มักจะมีการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันทางความเชื่อ ชาติพันธุ์ หรือสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ อีกทั้งอาจก่อให้เกิดไม่ไ้แค่เพียงความแตกแยกในสังคม ความสูญเสียทางชีวิตและจิตใจระหว่างผู้คนในสังคม และการแบ่งฝ่ายอย่างชัดเจน แต่รวมถึงการมีทัศนคติที่มองเห็นฝ่ายตรงข้าม เป็นศัตรูที่ต้องมุ่งตอบโต้ทำร้ายกันถึงระดับที่มีความมั่นใจว่า ถ้าฝ่ายหนึ่งยังคงอยู่ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายตน จึงก่อให้เกิดแรงต้านต่อความพยายามใดๆ ในอันที่จะสร้างการประนีประนอม

ความขัดแย้งในสังคมไทย

ความขัดแย้งของสังคมไทยที่เกิดขึ้นมาแล้วในหลายทศวรรษที่ผ่านมา นั้น รากเหง้าของปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวเป็นปัจจัยที่โยงใยสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน ไม่มีมูลเหตุใดเพียงลำพังที่จะสามารถอธิบายว่าทำไมสังคมจึงเผชิญกับความขัดแย้งรุนแรงหรือสะท้อนความไม่มั่นคงทางการเมืองได้ดีที่สุด เนื่องจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นมีการก่อตัวบ่มเพาะและปะทุเป็นวงจรที่ต่อเนื่องยาวนาน และมีปัจจัยที่หลากหลายซึ่งสามารถสรุปได้ว่าสังคมไทยในอดีตมีความไม่เท่าเทียมกันเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมมาโดยตลอด ในที่นี้ขอประมวลสรุปปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้^๔

^๓ Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk, and William I. Zartman (eds.). *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*. London: Sage, 2009), pp 52-59.

^๔ สรุปความจาก คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) รายงานฉบับสมบูรณ์คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) กรกฎาคม ๒๕๕๓-กรกฎาคม ๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙๗-๒๑๗.

๑) ความแตกต่างระหว่างสังคมเมืองและชนบท ที่มีการกระจายความเจริญ อย่างไม่เป็นธรรม โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและความเจริญในทุกๆ ด้าน ในขณะที่ชนบท เป็นพื้นที่ห่างไกลความเจริญที่รัฐไม่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานได้อย่างเพียงพอ ดังจะ เห็นได้จากสัดส่วนในผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ของกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ที่มี มากกว่าในชนบท

๒) ความแตกต่างระหว่างภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม ที่มีสัดส่วนของรายได้ แตกต่างกันมาก แรงงานในภาคเกษตรกรรมซึ่งอยู่ในส่วนภูมิภาค มีจำนวนร้อยละ ๔๐ ของแรงงาน ทั้งหมด แต่มีรายได้คิดเป็นสัดส่วนเพียงประมาณร้อยละ ๑๐ ของ GDP ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมที่มี รายได้ประมาณร้อยละ ๓๓ ของ GDP กลับมีแรงงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรมเพียงร้อยละ ๑๙ ของ แรงงานทั้งประเทศ ผู้ที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศจึงเป็นกลุ่มที่มีฐานะ ยากจนและอาศัยอยู่ในชนบท ในขณะที่ผู้ที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะผู้เป็นนายทุนที่อาศัยอยู่ ในเมืองเป็นกลุ่มที่มีฐานะดีกว่า

๓) การครอบครองทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม โดยเฉพาะการครอบครองปัจจัย การผลิตซึ่งนายทุน เป็นผู้ครองอำนาจในการซื้อ ในขณะที่คนชนบทและเกษตรกรส่วนใหญ่มี ความยากจนและไม่ได้เป็น เจ้าของปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะที่ดินทำกินในประเทศที่ส่วนใหญ่เป็นของนายทุนซึ่งเป็นคนส่วนน้อย เพียงประมาณร้อยละ ๑๐ ของประชากรเป็นเจ้าของที่ดินมากกว่าคนละ ๑๐๐ ไร่ ในขณะที่คนอีก ร้อยละ ๙๐ ถือครองที่ดินไม่เกินคนละ ๑ ไร่ นอกจากนี้ ที่ดินประมาณร้อยละ ๗๐ ถูกทิ้งร้างไม่ได้ ใช้ประโยชน์ หรือใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ เนื่องจากเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ถือครองที่ดินเพื่อเก็งกำไร

๔) การกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม จากความเจริญที่กระจุกตัวอยู่แต่ในเมืองและ ความเหลื่อมล้ำ ทางรายได้ของภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม ทำให้ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจอยู่กับคนเมือง ซึ่งเป็นคนส่วนน้อยของประเทศ โดยกลุ่มประชากร ๑ ใน ๕ ที่มีรายได้สูงสุดของประเทศ มีรายได้ รวมกันมากกว่าร้อยละ ๕๐ ของรายได้รวมของประชากรทั้งหมด ในขณะที่กลุ่มประชากร ๑ ใน ๕ ที่มี รายได้ต่ำที่สุด มีรายได้รวมกันเพียงร้อยละ ๓.๘๔ ของรายได้รวมทั้งประเทศเท่านั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็น ว่า กลุ่มคนรวยที่สุดมีรายได้มากกว่ากลุ่มคนจนที่สุดประมาณ ๑๓ เท่า

๕) นโยบายและกลไกการจัดการของรัฐไม่สามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้ โครงสร้างและระบบภาษีไม่สามารถกระจายความมั่งคั่งจากคนรวยไปสู่คนจนได้ ทำให้ช่องว่างระหว่าง คนรวยกับคนจนเพิ่มมากขึ้น ถึงแม้ว่าเศรษฐกิจมีการเติบโตในระดับสูง แต่ช่องว่างระหว่างชนชั้น ทางสังคมกลับยิ่งห่างมากขึ้น พร้อม ๆ กับที่การดำเนินนโยบายรัฐมีสองมาตรฐานหรือมากกว่า และ กฎหมายที่เอื้อประโยชน์แก่คนรวย ทำให้ช่องว่างระหว่างชนชั้นทางสังคมเหล่านี้นำสร้างความเหลื่อมล้ำ

ในทางเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำของโอกาสในการเข้าถึงบริการพื้นฐานของรัฐ เช่น บริการสาธารณสุขและการศึกษา ที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจยิ่งเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

๖) การบังคับใช้กฎหมายและการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม รากเหง้าของปัญหาด้านกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย โดยกระบวนการยุติธรรมเป็นปัญหาที่เกิดจากความคับข้องใจ เมื่อระบบการเมืองมีปัญหาและมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหลายชุด รวมทั้งมีการรัฐประหารหลายครั้ง ทำให้เกิดความเคลือบแคลงใจในกระบวนการบังคับใช้กฎหมายที่ยอมรับคำสั่งของคณะปฏิวัติในฐานะผู้ทรงอำนาจรัฐว่าถูกต้อง และบางฝ่ายไม่ยอมรับกติกาสังคมที่มีอยู่ในการจัดการความขัดแย้ง ความขัดแย้งจึงลุกลามบานปลายและเกิดความรุนแรงขึ้น ท้ายที่สุดจึงนำไปสู่กระบวนการตุลาการภิวัตน์ซึ่งทำให้เป็นที่ถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์ในเวลาต่อมา กฎหมายเป็นกลไกการควบคุมทางสังคมที่เป็นทางการซึ่งมีผลต่อการสร้างพฤติกรรม หรือควบคุมทางสังคมที่น้อยที่สุด ต่างจากกลไกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นกลไกที่มีอำนาจมากและมีอิทธิพลมากกว่ากฎหมาย โดยเป็นกฎเกณฑ์แบบไม่เป็นทางการ เช่น การตั้งข้อรังเกียจทางสังคม (social sanction) แต่ในสังคมไทยพบว่า กลไกดังกล่าวยังไม่เข้มแข็งพอที่จะทำให้คนในสังคมตระหนัก และเกรงกลัวที่จะทำพฤติกรรมไม่พึงประสงค์

จากลักษณะทั้ง ๖ ประการดังกล่าว ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันเชิงโครงสร้างในสังคม ส่งผลให้สังคมไทยมีชนชั้นอยู่ ๒ ชั้น ได้แก่ **ชนชั้นผู้ปกครองที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ** ซึ่งเป็นผู้ถือครองปัจจัยการผลิตและมีอำนาจทางการเมือง กับ **ชนชั้นผู้อยู่ใต้ปกครอง** หรือประชาชนที่ด้อยโอกาส ในลักษณะของสัมพันธภาพเชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกันนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคม แต่ความขัดแย้งเหล่านี้ไม่ปรากฏอาการและไม่แสดงออกถึงความรุนแรง เพราะสังคมยังคงมีดุลยภาพระหว่างชนชั้นทั้งสองอยู่ เนื่องจากมีโครงสร้างทางสังคมที่ทำหน้าที่ในการรักษาสมดุลทางอำนาจในสังคมท่ามกลางพลวัตที่เกิดขึ้นในสังคม กลไกดังกล่าว คือ

๑) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไทยๆ และความเชื่อเรื่องบุญกรรม คือ วัฒนธรรมที่ผู้อยู่ใต้การปกครองมักอยู่ในฐานะผู้รอรับผลประโยชน์ทางการเมือง โดยไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเสนอความต้องการของตนเองต่อระบบ โดยเห็นว่าตนเองไม่มีอิทธิพลใดๆ ต่อกลุ่มผู้ปกครอง

๒) การเมืองแบบ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” และการต่อรองอำนาจและผลประโยชน์ที่ลงตัวในกลุ่มชนชั้นนำ ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าตนเองไม่ใช่เจ้าของอำนาจอย่างแท้จริง เนื่องจากไม่มีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ และไม่มีการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ ทำให้การปกครองเป็นเรื่องของการต่อรองอำนาจเฉพาะกลุ่มชนชั้นนำ ซึ่งประกอบด้วย ทหาร ข้าราชการ นักการเมือง และกลุ่มนายทุน ซึ่งเป็นไปในลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อกัน ถึงแม้จะมี ความขัดแย้งและแย่งชิงอำนาจระหว่างทหาร ข้าราชการ นักการเมือง โดยมีนายทุนเป็นผู้สนับสนุน แต่ความรุนแรงก็ไม่ได้ปะทุขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ความขัดแย้งจึงเป็นที่ตกลงกันได้หากผลประโยชน์ลงตัว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเมืองเป็นเรื่องของชนชั้นนำ (Elite) ไม่ใช่เรื่องของประชาชน

๓) บทบาทของรัฐเป็นแบบรัฐสงเคราะห์หรือรัฐจัดการ รัฐยังคงรวมศูนย์อำนาจการจัดการให้บริการสาธารณะ หรือสวัสดิการสังคม ในขณะที่ประชาชนยังไม่ตระหนักถึงศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ทั้งในระดับปัจเจก และระดับชุมชน บทบาทของรัฐจึงเป็น “ผู้ให้” ในขณะที่ประชาชนเป็น “ผู้ขอ” และอยู่ร่วมกันได้โดยไม่เกิดประเด็นความขัดแย้งที่รุนแรง

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างเหล่านี้สามารถสร้างดุลอำนาจในสังคมได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากสังคมมีลักษณะเป็นพลวัต จึงมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ กระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองแบบประชาธิปไตย ทำให้มีการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การกระจายความเจริญและการปรับตัวสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแสดงถึงการปรับตัวของสังคมให้สอดคล้องกับโลกาภิวัตน์ และกระทบต่อสมดุลอำนาจทางสังคมที่อาจเหมาะสมในช่วงเวลานั้น แต่ไม่เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่ที่เจริญก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงไป เช่น การพัฒนาไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น ทำให้ประชาชนเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยยิ่งขึ้น การสร้างดุลยภาพแบบเดิมโดยใช้กลไก ๓ ประการข้างต้น จึงไม่สามารถสร้างสมดุลได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไป

เมื่อสังคมไม่สามารถจัดการความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม เมื่อมีปัจจัยอื่นเป็นตัวกระตุ้น ประกอบกับกลไกการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ด้อยประสิทธิภาพ ความขัดแย้งจึงยกระดับไปสู่ความรุนแรง ความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้น ได้มีการขยายตัวออกไปเป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ตามความเป็นไปแห่งกาลเวลาด้านกายภาพ เพราะเราได้มีการประมวลเพื่อให้เกิดเป็นหนึ่งเดียวอย่างเหนียวแน่นซึ่ง ‘ความรู้สึก’ ของแต่ละฝ่ายว่า ฝ่ายตรงข้ามได้ใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมในการดำเนินการตามความมั่นใจดังกล่าวข้างต้น และ/หรือในอีกมุมหนึ่งก็คือ ทำเพียงเพื่อผลประโยชน์ของตนเท่านั้น อาทิเช่น ได้มีการแทรกแซงกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ หรือมีการทำรัฐประหาร จนที่สุดแล้ว สภาพของการมีเพียงความรู้สึกนั้น ได้กลับกลายเป็นความขัดแย้งอย่างจริงจังที่มีความรุนแรงซึ่งปรากฏออกมาเป็นการกระทำซึ่งเกิดขึ้นในทุกระดับของสังคมไทย โดยจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่แต่ละฝ่ายสามารถระดมมวลชนให้มาเป็นฐานสนับสนุนกลุ่มของตน อีกทั้งสื่อมวลชนบางสำนักก็ได้ผสมโรงเป็นแนวร่วมเข้าไปด้วย โดยไม่ได้ดำเนินการให้อยู่ในกรอบแห่งจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพของตนอย่างจริงจัง

เมื่อความขัดแย้งปรากฏ ได้เกิดสองกลุ่มที่เป็นปรปักษ์กันอย่างชัดเจนเข้ามาช่วงชิงอำนาจรัฐ ในระยะที่ความขัดแย้งเข้าสู่ขั้นของการช่วงชิงอำนาจและแปรเปลี่ยนเป็นความรุนแรง ได้มีปัจจัยที่เป็น ตัวกระตุ้นให้แปรเปลี่ยนความขัดแย้งไปสู่ความรุนแรงหลายประการ ดังนี้

๑) ความเข้าใจระบบประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน

๒) การขยายตัวของสื่อการเมืองและสื่อบุคคล สื่อเหล่านี้รัฐไม่สามารถควบคุมได้ โดยสื่อแต่ละ ฝ่ายจะทำหน้าที่ผลิตและขยายภาพความดีของฝ่ายตนให้ใหญ่กว่าปกติ ในขณะที่เดียวกันก็ลดขนาดภาพ ความดีของฝ่ายตรงข้ามให้เล็กกว่าปกติ และขยายภาพความผิดพลาดของฝ่ายตรงข้ามให้ใหญ่กว่าปกติ เป็นลักษณะการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) หรือการเผยแพร่ถ้อยคำที่ทำให้เกิดความเกลียดชัง (Hate Speech) จึงทำได้ง่าย และข้อมูลเหล่านั้นก็ถูกนำไปเผยแพร่ซ้ำในวงกว้างโดยการส่งข้อมูล ต่อๆ กัน ผ่านสื่อบุคคลทั้งที่เป็นเครือข่ายสังคม และเว็บไซต์ต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว

๓) การตั้งข้อกล่าวหาที่รุนแรงเกินจริงของผู้ที่มีอำนาจรัฐต่อผู้ต่อต้าน โดยเฉพาะการตั้ง ข้อกล่าวหาการก่อการร้ายกับกลุ่มผู้ชุมนุม

๔) การสร้างการรับรู้ว่าการบริหารยุติธรรมมีสองมาตรฐาน

๕) การกล่าวอ้างสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อประโยชน์ทางการเมือง ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในความขัดแย้ง ซึ่งไม่ต้องการสูญเสียอำนาจหรือผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ที่เกิดขึ้น จึงพยายามรักษาสถานภาพ (status quo) ของตนโดยการกล่าวอ้างสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือตั้งสถาบันพระมหากษัตริย์มาเป็นประเด็นในทางการเมือง เพื่อสร้างความชอบธรรมจากมวลชน ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของตน ทำให้ปัญหาทางการเมืองลุกลามบานปลาย

๖) สังคมขาดองค์ความรู้ในการจัดการความขัดแย้งและสันติวิธีส่งผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับความ ขัดแย้งใช้วิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยความรุนแรง

๗) การใช้ทหารจัดการกับความขัดแย้ง มาตรการที่ผู้มีอำนาจรัฐใช้ในการควบคุมและดำเนินการ กับผู้เข้าร่วมชุมนุมทั้งในเหตุการณ์การชุมนุมเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๕๒ และระหว่างเดือนเมษายน- พฤษภาคม ๒๕๕๓ ไม่สอดคล้องกับบทบาท เพราะเป็นทหารที่ถูกฝึกขึ้นมาเพื่อปราบปรามศัตรูผู้รุกราน มากกว่าที่จะดำเนินการกับผู้ชุมนุมซึ่งมีความเชื่อหรืออุดมการณ์ที่ต่างกัน

หลักการโดยทั่วไปในการขจัดความขัดแย้งในสังคม

๑. สร้างความสมานฉันท์ คำว่า ความสมานฉันท์ หรือบางทีใช้คำว่า ความปรองดองบ้าง ความปรองดองสมานฉันท์บ้าง ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยใช้ทั้งสามคำด้วยความหมายเหมือนกัน ซึ่งตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Reconciliation” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้

ความหมายไว้ว่า ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน เช่น มีความเห็นเป็นสมานฉันท์^๕ กล่าวคือ เป็นความเห็นพ้องต้องกันในด้านความคิดเห็น ความไว้วางใจกัน อย่างไรก็ตาม ความหมายที่สังคมไทย ปัจจุบันเข้าใจและใช้กันดูเหมือนว่าจะมีขอบเขตที่อยู่นอกเหนือจากความหมายที่พจนานุกรม ได้บัญญัติไว้ โดยนำไปใช้ในความหมายด้านความสามัคคี การให้อภัยกัน รวมไปถึง การเลิกแล้วต่อกัน จากความขัดแย้งที่มีในอดีต

โดยหลักการแล้ว การปรองดองสมานฉันท์ในภาคปฏิบัติคือ การทำตามกระบวนการหรือขั้นตอน ที่ได้กำหนดไว้เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายตามข้อกำหนดที่มีในทฤษฎี แต่ความพยายามที่จะสร้างสมานฉันท์ตามกระบวนการ หรือขั้นตอนในภาคปฏิบัตินั้นอาจมีความยากลำบาก และต้องการระยะเวลาที่ยาวนานจนไม่สามารถคาดเดาได้ อีกทั้งยังมีความซับซ้อน เพราะความพยายามดังกล่าว เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน โดยมีขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ที่หลากหลาย อีกทั้งยังต้อง มีการกระทำอย่างต่อเนื่องที่ซับซ้อนมากขึ้น เพราะว่า เราไม่สามารถแยกสังคมที่มีปัญหาเรื่องความขัดแย้งและความหวาดกลัวอย่างรุนแรงออกไปจากกันได้ เนื่องจากว่าเรื่องดังกล่าว นั้น เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเช่น การมีสันติธรรมแทนการแก้แค้น การจัดการความทรงจำร่วมกัน ตลอดจนการให้คำอธิบายถึงมุมมองต่างๆ ของคู่ขัดแย้งอย่างเท่าเทียมกัน

ความปรองดอง อาจมองได้ในเชิงทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติ โดยความหมายเชิงทฤษฎีนั้นมีแนวคิดว่า ความปรองดองเกิดจากกระบวนการต่างๆ ที่ป้องกันและแก้ไขเพื่อไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นมาใหม่อีก โดยการสร้างสันติภาพ ยุติยั้งวงจรของความรุนแรง และสร้างสถาบันที่เป็นประชาธิปไตยให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง แต่ในส่วนของแนวทางการปฏิบัติ นั้นหมายถึง กระบวนการที่นำไปสู่การลดความเกลียดชัง รวมถึงการแตกแยกทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจ และขณะเดียวกันก็มีการสร้างความไว้วางใจกัน เพื่อฟื้นคืนซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่เคยขัดแย้งกันอย่างรุนแรง โดยอาศัยการแสดง ความรับผิดชอบต่อการกระทำด้านลบที่ได้เกิดขึ้นแล้วในอดีต การยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น การเมตตาให้อภัย ตลอดจนการมองภาพอนาคตของสังคมร่วมกัน นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดจากนักวิชาการที่ให้ ความหมายของกระบวนการสร้างความปรองดองในอีกด้านหนึ่ง นั่นคือ กระบวนการเยียวยาบาดแผลของทั้งผู้ถูกระทำและผู้กระทำหลังจากเหตุการณ์ของความรุนแรงได้เกิดขึ้นแล้ว และเป็นการยุติความสัมพันธ์ด้านลบต่อกัน อีกทั้งไม่นำไปสู่ซึ่งความเป็นศัตรูกันในหลักการ ตลอดจนการมีกระบวนการสร้างบุคคลที่สามขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำ และผู้ที่เป็นเหยื่อของกระทำ ทั้งนี้ผู้ที่เป็นเหยื่อของการกระทำสามารถให้อภัย หรือเรียกร้องให้ผู้กระทำผิดชดใช้ หรือไม่เช่นนั้นก็ต้อง

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๗๑.

ได้รับการลงโทษ หรือแม้กระทั่งดำเนินการล้างแค้น สำหรับผู้กระทำผิดอาจจะยอมรับผิด หรือถูกลงโทษจากผู้กระทำก็อาจเป็นไปได้^๖

ความหมายของคำว่า ปรองดอง ตามตามทัศนะของโคทม อาริยา คือ ออมชอม ประนีประนอม ยอมกัน ไม่แก่งแย่งกัน ตกลงกันด้วยความไกล่เกลี่ย ตกลงกันด้วยไมตรีจิต^๗

หลักการสร้างความสมานฉันท์ที่สำคัญประกอบด้วย^๘

๑) การเสวนา (dialogue) การเสวนานี้ อาจเกิดจากการริเริ่มของคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทำการเชิญชวนให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้าร่วมการเสวนา และดำเนินการเสวนากันเอง หรือเชิญบุคคลที่สามมาช่วยประสานทำให้การเสวนาเกิดขึ้น หรือเป็นการริเริ่มของบุคคลที่สามทำหน้าที่เชิญชวนคู่กรณีทั้งสองฝ่ายเข้าร่วมและประสานการเสวนา ส่วนการเสวนาที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคู่กรณีมีส่วนร่วมสนทนากัน โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือต้องการที่จะบรรลุถึงข้อตกลงร่วมกัน โดยมีความพร้อมที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มุมมอง ความรู้สึกโกรธและ/หรือเกลียดที่มีต่อกัน การประสานให้มีการเสวนาที่แท้จริง จึงจะนำไปสู่การสร้างความสมานฉันท์ได้

๒) การจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกของคน การเปิดเผยอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง สามารถเยียวยาข้อขัดแย้งในอดีตและความเจ็บปวดในปัจจุบันได้ และช่วยให้มีแง่มุมของความยุติธรรมที่สำคัญมาก คือ การเยียวยาความรู้สึกของคนที่เจ็บปวด โดยมีกระบวนการที่จะจัดการกับคนที่เกลียดชังกันให้สามารถหันหน้ากลับมาพูดคุยกันได้

๓) การให้อภัย

๔) การใช้ศาสนาเป็นองค์ประกอบในการแก้ไขความขัดแย้ง

๕) การบูรณาการแบบองค์รวมทั้งด้านจิตใจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม จิตวิทยาและการเมือง โดยให้ความสำคัญสอดคล้องกับสถานะแห่งการเกิดปัญหาและบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญคือ การสร้างสังคมที่ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งแม้จะมีความคิดเห็นต่างกัน แต่สามารถ

^๖ Johan Galtung, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. (London: Sage Publications, 1998), p. 69; Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk, and William I. Zartman (eds.). *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*. (London: Sage, 2009), pp.71-81.

^๗ โคทม อาริยา, “การปรองดองในสังคมประชาธิปไตยไทย” ใน *ตุลดาंनाจในการเมืองการปกครองไทย*, สถาบันพระปกเกล้า, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓๒-๑๓๔.

^๘ Abu-Nimer, Mohammed (ed.). *Reconciliation, Justice, and Coexistence: Theory and Practice*. (Lanham, MD: Lexington Books, 2001) pp.194-209; Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk, and William I. Zartman (eds.). *ob.cit.*, pp. 105-119.

ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ (Peaceful Coexistence) เครื่องมือในการสร้างความสมานฉันท์ เพื่อก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเกิดความไว้วางใจ อีกทั้งสร้างความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ให้เกิดขึ้น ตลอดจนการมีวัฒนธรรมประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วย

๑. การเยียวยาทางด้านจิตใจ (Healing)
๒. กระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ (Restorative Justice)
๓. การเล่าความจริง (Truth-telling)
๔. การชดเชย (Reparation)

๒. สร้างความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน มีวิธีการที่พอสรุปได้ดังต่อไปนี้^๙

๑. การฟ้องร้องดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด (Criminal Prosecutions) เป็นการดำเนินการทางกฎหมาย ที่ทำให้ผู้ได้กระทำความผิดแล้วนั้น ต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อเหตุการณ์เลวร้ายที่เกิดขึ้น

๒. การนิรโทษกรรม (Amnesty) เป็นการที่ผู้กระทำความผิดได้รับยกเว้นจากการลงโทษ ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการต่อรองกันระหว่างผู้เคยมีอำนาจแต่ก่อนและผู้ที่มีอำนาจใหม่ หรือในบางกรณี ที่อาจจะเป็นไปได้คือ ผู้กระทำความผิดได้รับการยกเว้นจากการลงโทษ ด้วยการที่ผู้กระทำความผิดนั้นยอมรับอย่างเป็นทางการว่าได้กระทำความผิดลงไป

๓. การตั้งคณะกรรมการอิสระค้นหาความจริง (Truth Commissions) เป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่ซึ่งทำหน้าที่เพื่อให้ความจริงได้ปรากฏ (Establish the Truth) โดยเอาข้อมูลจากการไต่สวน (Inquiry) และการค้นหาความจริง (Truth Seeking) ในช่วงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (Focus on the Past) เพื่อเปิดเผยข้อเท็จจริง ในอันที่จะทำให้ผู้ได้รับผลกระทบ (เหยื่อโดยตรง) หรือครอบครัวของผู้ที่ได้รับผลกระทบ (เหยื่อทางอ้อม) ตลอดจนสังคมส่วนรวม ได้ทราบถึงรายละเอียดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แล้วอย่างถูกต้องแท้จริง อีกทั้งยังเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้ที่เป็นเหยื่อ ได้แสดงออกซึ่งความรู้สึกที่ตนได้มี กับเหตุการณ์ดังกล่าว

๔. โครงการช่วยเหลือเยียวยา (Restoration Programs) เป็นการให้ความช่วยเหลือ ชดเชย เยียวยา แก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ของความรุนแรงที่เกิดขึ้น ทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย ทรัพย์สิน โดยดำเนินการผ่านโครงการหรือการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมอย่างเป็นทางการ ซึ่งนับรวมไปถึงการกล่าวคำขอโทษจากคู่ปรปักษ์อย่างเป็นทางการ (Official/ State Apologies)

๕. การระลึกถึงผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง (Memorialization of Victims) เป็นกระบวนการที่ทำให้สังคม ยอมรับและตระหนักรู้ (Recognition) พร้อมทั้งกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึก

^๙ ดูเพิ่มเติมใน Luc Huyse, 1998. "Transitional Justice." in *Democracy and Deep-Rooted Conflict : Options for Negotiators*, eds., Peter Harris and Ben Reilly, (Sweden, Ljubljana, 1998), pp. 36.

ในทางศีลธรรม (Raise Moral Consciousness) ถึงความรุนแรงที่ผ่านมาแล้วนั้น เพื่อจะไม่ทำให้เกิดเหตุการณ์ซ้ำรอยขึ้นมาอีก ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบการสร้างพิพิธภัณฑหรืออนุสรณ์แห่งความทรงจำ (Memorial)

๖. การปฏิรูปสถาบัน (Institution Reform) เป็นกระบวนการปรับปรุงองค์กรหรือหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน อาทิเช่น หน่วยงานของทหาร ตำรวจ สื่อสารมวลชน กระบวนการยุติธรรม ฯลฯ เพื่อที่จะป้องกันไม่ให้องค์กรหรือหน่วยงานเหล่านั้น สามารถใช้วิธีการแบบเดิมในการปฏิบัติที่อาจนำความรุนแรงกลับมาอีกครั้ง

พุทธวิธีในการคลายความขัดแย้งและสร้างความปรองดอง

แนวความคิดทางพระพุทธศาสนาเพื่อคลายความขัดแย้งและสร้างความปรองดองหรือสมานฉันท์ที่สำคัญประการหนึ่งคือหลักความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน กัลยาณมิตรเป็นจุดเริ่มต้นในการชักนำบุคคลเข้าสู่วิถีชีวิตที่ดีงาม เป็นพื้นฐานให้เกิดสัมมาทิฐิได้ ตามหลักการเสริมสร้างสัมมาทิฐินั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐาน ๒ ประการ คือ

๑) **ปรโตโฆสะ** (เสียงจากผู้อื่น, การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การเรียนรู้จากผู้อื่น) ซึ่งปรโตโฆสะที่ดีก็คือกัลยาณมิตรนั่นเอง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านหมายเอาพระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า ส่วนนี้เรียกว่าปัจจัยภายนอกหรือปัจจัยทางสังคม ถือเป็นวิธีการแห่งศรัทธา

๒) **โยนิโสมนสิการ**^{๑๐} (การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือคิดอย่างมีระเบียบ) เรียกว่า ปัจจัยภายในตัวบุคคลหรือวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งการเสริมสร้างสัมมาทิฐินั้นต้องอาศัยปัจจัยทั้งสองอย่างประกอบกัน

สำหรับการคลายความขัดแย้งนั้น กัลยาณมิตรถือว่าเป็นองค์ประกอบหรือปัจจัยทางสังคมที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยขจัดความขัดแย้งได้ ซึ่งกัลยาณมิตรในที่นี้หมายเอาทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน แนะนำ ชี้แนะ เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เพื่อนหรือมิตรแท้ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุปบายต่าง ๆ ในการสอน การแนะนำ ชี้แนะ รวมทั้งการบริหารจัดการเกี่ยวกับเรื่องนี้ทั้งหมด บทบาทของกัลยาณมิตรที่ทำให้เกิดความสมานฉันท์ ดังกรณีตัวอย่างคือพระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรของพระญาติ พระสาวก และเหล่าประชาชนคนทั่วไป โดยพระองค์ทรงเป็นที่พึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นผู้ประสานประโยชน์ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ในกลุ่มของพระญาติ พระสงฆ์สาวกและประชาชน เช่น กรณีการเตือนสติเหล่าพระภิกษุแห่งเมืองโกสัมพีที่ไม่สำนึกคึกกันนั้น พระองค์ใช้วิธีให้ภิกษุเหล่านั้น

^{๑๐} อจ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๐/๔.

เกิดจิตสำนึกเห็นความบกพร่องของตนเอง และพระองค์ทรงหลีกเลี่ยงหนีไปที่อื่น เมื่อภิกษุเหล่านั้นกลับใจ ได้มีจิตสำนึกและมีความสามัคคีกันแล้วได้ไปทูลอาราธนาพระพุทธองค์ให้กลับมาประทับ ณ วัดโฆสิตาราม แล้วพระองค์ได้ทรงแสดงสาราณียธรรม ๖ ประการ^{๑๑} ซึ่งหลักธรรมนี้ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน และเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

คุณธรรมที่สำคัญของกัลยาณมิตรที่เสริมสร้างความปรองดอง ประกอบด้วย (๑) ศรัทธา คือ สุตะ จาคะ วิริยะ สติ และปัญญา (๒) กัลยาณมิตรธรรม ๗ ได้แก่ น่ารัก น่าเคารพ น่าเจริญใจ น่ารักฟัง อดทน ต่อถ้อยคำ กล่าวถ้อยคำหรือเรื่องที่ลึกซึ้ง มีความเป็นพหูสูต (๓) การปฏิบัติหน้าที่ตามหลักทศ ๖ เช่น หน้าที่ของเพื่อนต่อเพื่อน ได้แก่ มีการให้แบ่งปันอย่างไม่เห็นแก่ตัว(ทาน) มีมธุรสวาจาต่อกันเสมอ (ปิยวาจา) ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่กันและกัน (อรรถจริยา) วางตนต่อมิตรสหายอย่างไม่มีเปลี่ยนแปลง (สมานัตตตา) มีความจริงใจไม่มีความหลอกลวง (อวิสังวาทนตา) ซึ่งในที่นี้เน้นคุณธรรม เรื่อง ทาน โดยเฉพาะอภัยทาน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญของกัลยาณมิตร^{๑๒} เพราะเป็นการให้โอกาส ผู้สำนึกผิดได้พัฒนาตนไปสู่ความดีงาม อันเป็นการสร้างบารมีขั้นสูงที่เรียกว่ามหาทาน เพราะเป็นการ ละปาณาติบาตหรือการให้ความไม่มียกย และไม่เคยเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น อันเป็นมหากุศลที่นำสุขมาให้ แก่ผู้ปฏิบัติ

บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรเมื่อจำแนกตามประเภทของมิตรแท้แล้วก็คือ เป็นผู้ที่มีอุปการะต่อกัน ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน แนะนำประโยชน์ต่อกัน และมีความรักใคร่กัน คุณลักษณะของมิตรแท้ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวมาแล้วนั้น ก็คือประเภทของกัลยาณมิตรนั่นเอง ซึ่งเมื่อกัลยาณมิตรได้ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันตามหลักคำสอนเรื่องทศ ๖ แล้ว ย่อมก่อให้เกิดมิตรภาพระหว่างกันมากยิ่งขึ้น มิตรภาพในที่นี้ หมายถึง ความเป็นผู้มีใจเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อกัน มีไมตรีจิตต่อกัน เช่น มิตรภาพระหว่างเพื่อนต่อเพื่อน บิดามารดาต่อบุตรธิดา ครูอาจารย์ต่อลูกศิษย์ หรือนายจ้างต่อลูกจ้าง ซึ่งบางครั้งเราเรียกว่า เป็นกัลยาณมิตรระหว่างกัน ดังที่เรียกว่า บิดามารดาเป็นกัลยาณมิตรของบุตรธิดา ครูอาจารย์ เป็นกัลยาณมิตรของลูกศิษย์ หรือนายจ้างเป็นกัลยาณมิตรของลูกจ้าง เพื่อนเป็นกัลยาณมิตรของเพื่อน ในการเป็นกัลยาณมิตรต่อกันนั้น มีคุณธรรมพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งที่แทรกซ้อนอยู่กับคุณธรรม หรือหน้าที่หลักที่พึงปฏิบัติต่อกันตามหลักทศ ๖ คือ ทานหรือการให้ ซึ่งจะขอยกมาพอเป็นตัวอย่างดังนี้

^{๑๑} อก.ฉก.ก.(ไทย) ๒๒/๑๑/๔๒๖-๔๒๗.

^{๑๒} ดู พระมหาไพริชน ธมฺมทีโป และคณะ, รายงานการวิจัย เรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนากับปรัชญา ตะวันตก : บูรณาการเพื่อความสมานฉันท์ในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร, ๒๕๕๙); บทความวิจัยเรื่องเดียวกันนี้ ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐) : ๕๔-๖๙.

๑. หน้าที่ของบิดามารดาที่พึงปฏิบัติอนุเคราะห์ต่อบุตรธิดา ได้แก่ ๑) ห้ามหรือยับยั้งไม่ให้บุตรธิดาก่ออกุศล ความชั่วความไม่ดีทั้งหลาย ๒) พยายามสั่งสอนให้กระทำแต่ความดีและกรรมที่เป็นกุศล ๓) ส่งเสริมให้ได้ศึกษาศิลปวิทยา ๔) หาคุ้มครองที่เหมาะสมให้ ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันควร

๒. หน้าที่ของบุตรธิดาที่พึงปฏิบัติตอบแทนต่อบิดามารดา ได้แก่ ๑) ต้องให้การเลี้ยงดูที่ดีตามความสามารถ เพราะท่านได้เลี้ยงดูจนบุตรธิดาเจริญเติบโต ๒) รับช่วงทำกิจของท่านที่ท่านได้ทำอยู่ ๓) ดำรงไว้ซึ่งวงศ์ตระกูลและเชื้อสายสืบไป ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาทของท่าน ๕) ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่านเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว

๓. หน้าที่ของมิตรสหายต่อมิตรสหาย ได้แก่ ๑) มีการให้แบ่งปันอย่างไม่เห็นแก่ตัว(ทาน) ๒) มีมธุรสวาจาต่อกันเสมอ (ปิยวาจา) ๓) ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่กันและกัน (อัตถจริยา) ๔) วางตนต่อมิตรสหายอย่างไม่มีเปลี่ยนแปลง (สมานัตตตา) ๕) มีความจริงใจไม่มีความหลอกลวง (อวิสังวาทนา)

๔. หน้าที่ของมิตรสหายที่พึงปฏิบัติตอบแทนต่อมิตรสหาย ได้แก่ ๑) ทำการปกป้องมิตรผู้ประมาทแล้ว ๒) ทำการป้องกันทรัพย์สินต่างๆ ของมิตรผู้ประมาทแล้ว ๓) สามารถเป็นที่พึ่งพิงได้เมื่อมีภัย ๔) ไม่ละทิ้งเพื่อนเมื่อมีภัยมา ๕) เคารพนับถือสมาชิกในวงศ์ตระกูลของญาติมิตร

จากตัวอย่างข้างบนนั้น แสดงให้เห็นคู่แห่งกัลยาณมิตรหรือความมีมิตรภาพต่อกันระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา และมิตรสหายต่อมิตรสหาย ซึ่งหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกันจะมีคุณธรรมเรื่องทานหรือการให้แทรกซึมเป็นพื้นฐานอยู่เสมอ เช่น บิดามารดาพึงให้บุตรธิดาได้ศึกษาศิลปวิทยา หาคุ้มครองที่เหมาะสมให้ และมอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันควร หรือในกรณีที่มีมิตรสหายก็ได้มีการให้การแบ่งปันแก่กันอย่างไม่เห็นแก่ตัว จะเห็นได้ว่าถ้าขาดเสียซึ่งการอนุเคราะห์เกื้อกูลหนุนนำแบ่งปันหรือการให้ไมตรีจิตมิตรภาพก็ไม่เกิด ที่เคยเกิดมีอยู่แล้วก็จะขาดสายสัมพันธ์ที่ดีไม่มีความมั่นคงแน่นแฟ้น อีกต่อไป ดังพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไมตรีไว้ได้^{๑๓} และผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก คนหมู่มากย่อมคบเขา^{๑๔} นั่นก็คือ ทานหรือการให้เป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่งของกัลยาณมิตร และเป็นหลักธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติสำหรับคนหมู่มากจะเริ่มต้นด้วยทานเสมอ ดังคำสอนเรื่องบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ คือ ทาน ศีล และภาวนา^{๑๕} ซึ่งเป็นหลักการแห่งการบำเพ็ญบุญจากขั้นพื้นฐานคือการให้ทานและก้าวพัฒนาไปสู่ขั้นสูงคือการรักษาศีล และเจริญภาวนา เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือการเข้าถึงพระนิพพาน

^{๑๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓.

^{๑๔} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๑๕} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๔.

ทาน หมายถึง การให้ การแบ่งปัน สิ่งที่เป็นวัตถุและมีใช้วัตถุ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์หรือ บูชาคุณ โดยมุ่งเจตนาอันบริสุทธิ์เป็นหลักใหญ่ ในคัมภีร์อรรถกถาจริยาปิฎกท่านจำแนกการให้ทานไว้ ๓ ประเภท คือ^{๑๖}

๑. วัตถุทาน การให้วัตถุที่ควรให้ บางคัมภีร์เรียกว่า อามิสทาน^{๑๗}

๒. ธรรมทาน การให้พระธรรมคำสั่งสอน

๓. อภัยทาน การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์

บุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรนั้นมีคุณสมบัติพร้อมที่จะให้ทานได้ทั้ง ๓ ประเภท ซึ่งการให้ทานแต่ละประเภทก็มีอานิสงส์หรือประโยชน์เกื้อกูลต่างกัน ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการให้อภัยทานในด้านที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลช่วยลดและขจัดความขัดแย้งและเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมได้ซึ่ง ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้จำแนกประเภทของอภัยทานไว้ว่ามีอยู่ ๓ ประเภท ได้แก่^{๑๘}

๑. การให้อภัยโทษ ให้ขมาโทษ คือยอมรับการขมาโทษ เรียกว่า ให้อภัยโทษ

๒. การไม่เบียดเบียน ไม่ประทุษร้ายใคร จงเป็นอยู่อย่างไม่เบียดเบียน อย่างไม่ประทุษร้ายใคร ที่เรียกกันว่า “ศีล” ศีล คือ อภัยทาน เราไม่ประทุษร้าย ไม่เบียดเบียนแก่ชีวิตแก่ร่างกาย หรือแก่น้ำใจ ไม่เบียดเบียนเนื้อตัวของใคร ไม่เบียดเบียนจิตใจของใคร ไม่ทำลายชีวิตของใครทุกระดับ นับตั้งแต่ สัตว์เดรัจฉานขึ้นมา จนถึงมนุษย์ จนกระทั่งเทวดา หรือพรหม

๓. การแผ่เมตตาจิตอยู่เป็นปกติ ทุกวัน ทุกคืน ทุกลมหายใจเข้าออก ซึ่งเป็นการให้อภัยทานที่ไม่ต้องลงทุนสักสตางค์หนึ่ง ถ้าเราต้องสร้างโบสถ์หลังหนึ่งต้องเสียหลายแสน แต่ว่าการทำอภัยทาน ประเภทนี้ ไม่ต้องให้สตางค์สักสตางค์หนึ่งก็ทำได้ แล้วจะมีผลสูงกว่าเสียด้วย

การให้อภัยต่อกันสำหรับคู่ขัดแย้งบางกรณีอาจมีหรือเกิดขึ้นได้ยาก แต่สำหรับบุคคลที่มีมิตรภาพ หรือเป็นกัลยาณมิตรต่อกันแล้วการให้อภัยต่อกันเป็นเรื่องง่าย และการให้อภัยต่อกันนั้นย่อมมีคุณค่า เป็นประโยชน์เกื้อกูลนำมาซึ่งความร่มเย็นเป็นปกติสุขในสังคม จึงพอประมวลสรุปได้ ๓ ประการ ดังนี้^{๑๙}

๑. การให้อภัยทำให้เกิดความสมานฉันท์และสร้างสรรค์มิตรภาพยั่งยืน กล่าวคือการขออภัย และการให้อภัยนั้น นำไปสู่การรื้อฟื้นมิตรภาพขึ้นมาใหม่ ด้วยเหตุนี้จึงถือได้ว่าการรื้อฟื้นดังกล่าว จะนำไปสู่แง่มุมในเชิงบวกต่อสัมพันธภาพที่ดีระหว่างมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความปรองดองสมานฉันท์

^{๑๖} พุ.จริยา.อ.(บาลี) ๙/๓๕๒.

^{๑๗} พุ.อิตติ.(ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

^{๑๘} พุทธทาสภิกขุ, ทาน ศีล กาวนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๓), หน้า ๒๙-๓๑.

^{๑๙} พระมหาพรหมชา ธรรมมหาโส. อภัยทานกับการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทย. [ออนไลน์], (แหล่งที่มา): <http://www.ps.mcu.ac.th/?p=1530> ([๑๐ มกราคม ๒๕๖๐]).

ได้ตั้งคำถามที่ว่า “หากว่าในโลกนี้ โทษไม่มี ความผิดไม่มี และเวรทั้งหลายไม่สงบ บุคคลในโลกนี้ พึงเป็นผู้ฉลาดได้อย่างไร” เมื่อเป็นเช่นนี้ ความฉลาด หรือปัญญาจะเกิดขึ้นจากคุณธรรม ที่ได้มีพระธรรมทระหนัก รู้ถึงความผิดพลาดบกพร่องที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ด้วยเหตุนี้ สัมพันธภาพที่ดีจะเกิดขึ้นดังที่คัมภีร์ พระพุทธศาสนาว่า คนที่รู้โทษที่ตนล่วงเกินแล้ว และคนที่รู้จักการให้อภัย ทั้ง ๒ คนนั้นจะสมัคสมานกัน ยิ่งขึ้น ความสนิทสนมของพวกเขาย่อมไม่เสื่อมคลาย^{๒๐} และผู้ใดเมื่อชนเหล่าอื่นล่วงเกินกัน เขาสามารถ ปรองดองชนเหล่านั้นได้ด้วยตัวเอง ผู้นั้นแหละเป็นผู้ยอดเยี่ยม

๒. การให้อภัยเป็นการให้โอกาสผู้สำนึกผิดได้พัฒนาตนไปสู่ความดีงาม การให้อภัยเป็นเครื่องมือ สำคัญ ที่จะทำให้คู่กรณีได้มีโอกาสแสดงความรักและความปรารถนาดีต่อกัน ดังจะเห็นได้จากการที่ พระพุทธเจ้าทรงเปิดโอกาสให้บุคคลต่างๆ เช่น นิโครธปริพาชก^{๒๑} ซึ่งได้ยอมรับผิดว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ความผิดได้ครอบงำข้าพระองค์ผู้โง่ เหลา ไม่ฉลาด... ขอพระองค์โปรดทรงรับทราบความผิดของ ข้าพระองค์ตามความผิดเถิด เพื่อจะได้สำรวมต่อไป” โดยพระองค์ได้ทรงให้อภัยว่า “นิโครธ เอาเถิด ความผิดได้ครอบงำท่านผู้โง่ เหลา ไม่ฉลาด ซึ่งได้กล่าวกับเราอย่างนี้ แต่เธอเห็นความผิดว่าเป็น ความผิดแล้วสารภาพตามความเป็นจริง ดังนั้น เราขอรับทราบความผิดนั้นของท่าน ก็ผู้ที่เห็นความผิด ว่าเป็นความผิดแล้วสารภาพออกมาตามความเป็นจริง รับว่าจะสำรวมต่อไป วิธีนี้เป็นความเจริญใน อริยวินัย” หรืออีกกรณีหนึ่ง ที่พระองค์ได้ทรงให้อภัยแก่พระเจ้าอชาตศัตรู ผู้สมรู้ร่วมคิดกับพระเทวทัต ลอบทำร้ายพระองค์ในรูปแบบต่าง ๆ แต่พระองค์ก็ได้ทรงให้อภัยในลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับ นิโครธปริพาชก การที่พระองค์ได้ทรงให้อภัยแก่นิโครธปริพาชก และพระเจ้าอชาตศัตรูนั้นจัดได้ว่าเป็น การให้โอกาสผู้สำนึกผิดได้พัฒนาตนไปสู่ความดีงาม

๓. การให้อภัยเป็นการสร้างบารมีขั้นสูงสุด พระพุทธศาสนายอมรับว่า การให้อภัยเป็นการ บำเพ็ญบารมีขั้นสูงโดยจะเห็นได้จากการเรียกการให้ทานชนิดนี้กล่าวคือการละปาณาติบาตหรือการให้ ความไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่นว่า “มหาทาน”^{๒๒} เพราะว่าการให้ในลักษณะนี้เป็นมหาบุญและ มหากุศล นำสุขมาให้ให้อารมณ์อันเลิศมีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ทุกฝ่าย ในมังคลัตถปิณีได้จัดอภัยทานอยู่ใน ประเภทธรรมทาน^{๒๓} ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่าการให้ธรรมทานชนะการให้ทั้งปวง จึงจะเห็นว่าการให้ อภัยเป็นสิ่งที่บุคคลธรรมดาโดยทั่วไปจะทำได้ยากอย่างยิ่ง และเพราะเป็นการกระทำที่ทำได้ยากนี้เอง

^{๒๐} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๗/๑๖๖.

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๗๗/๕๕.

^{๒๒} อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๙/๓๐๐.

^{๒๓} มงฺก. (ไทย) ๓/๒.

การให้อภัยจึงได้ชื่อว่าเป็นมหาทาน หรือเป็นทานที่ยิ่งใหญ่ และยากต่อการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะแสดงออกหรือกระทำได้ ยิ่งกว่านั้น พระพุทธเจ้าได้พยายามที่จะย้ำให้เห็นอย่างหนักแน่นโดยความว่า ความดีเป็นสิ่งที่คนดีทำได้ง่าย แต่ความดีเป็นสิ่งที่คนไม่ดีทำได้ยาก ฉะนั้น ตามนัยนี้คนที่มีความพื้นฐานทาง จิตใจอันดีงามอยู่แล้ว ย่อมสามารถให้อภัยแก่คนอื่น ๆ ได้ง่ายกว่า และยังสามารถแสดงออกซึ่งการ ไม่ผูกใจเจ็บได้ง่ายกว่า

พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการสร้างความปรองดองไว้หลายประการ จะเห็นได้จาก หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธศาสนิกและหมวดธรรมอื่น ๆ จากการศึกษาพุทธประวัติ จะได้ทราบเรื่องประวัติ ของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการคลายความขัดแย้งต่าง ๆ ดังกรณีตัวอย่าง เช่น

กรณีแรก คือ กรณีที่พระพุทธองค์ทรงห้ามทัพของพระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายศากยะกับ ฝ่ายโกลิยะ ที่จะเปิดศึกรบกันเพื่อแย่งชิงแม่น้ำโรหิณี ทรงสั่งสอนชี้แจงทำให้พระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย ได้มองเห็นสิ่งที่ควรไม่ควร ระงับโทสะกันได้แล้วเลื่อมใสในธรรม สงบศึกกัน ไม่เสียเลือดเนื้อ ตกลงกันได้ ในทางสันติ ซึ่งนอกจากจะตกลงกันได้แล้ว ยังได้เห็นคุณของพระพุทธองค์ จึงตกลงกันให้พวกเจ้าชาย ทั้งหลายที่จะมารบกันนั้นมาบวชกับพระพุทธองค์ทั้งหมดรวมถึง ๕๐๐ พระองค์ด้วยกัน

กรณีที่สอง เรื่องที่พระเจ้าวิทูทกะ ยกทัพจะไปล้างเผ่าศากยะ พระพุทธองค์ก็ได้เสด็จไปประทับ ในระหว่างทาง เป็นเหตุทำให้พระเจ้าวิทูทกะยกทัพกลับถึง ๓ ครั้ง หลังจากนั้นทรงปล่อยไม่ทรงเข้าไป เกี่ยวข้องอีก

ทั้งสองกรณี เป็นการชี้ให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาความขัดแย้งช่วยฝ่ายบ้านเมือง ในฐานะพระญาติ และในบทบาทของความเป็นพระพุทธเจ้าที่เป็นบทบาทของฝ่ายศาสนา ซึ่งจะช่วย ระงับศึกสงครามได้ กล่าวคือ ทั้งสองกรณีนี้พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติด้วยการทรงแนะนำสั่งสอนให้เห็น คุณค่าชีวิตของผู้ที่จะมารบและเทียบกับคุณค่าของแม่น้ำ เท่ากับให้เห็นคุณค่าของความสงบ ด้วยการ แนะนำโดยทางธรรมนี้ ก็เป็นเรื่องของกรณีแรก ส่วนกรณีที่สองก็เสด็จไปพอเป็นการให้รู้ให้เข้าใจเอาเอง ส่วนที่เป็นเรื่องการเมืองจะปฏิบัติต่อกันเองนั้น พระพุทธองค์ไม่ทรงเข้าไปเกี่ยวข้อง^{๒๔} อาจกล่าวได้ว่า สำหรับพระพุทธศาสนาแล้ว เป้าหมายในการคลายความขัดแย้งและสร้างความปรองดองสมานฉันท์นั้น นอกจากเพื่อสันติสุขของสังคมแล้ว ก็เพื่อเอื้อประโยชน์ให้แต่ละคนได้พัฒนาคุณธรรมหรือยักยัดวิญญูญาณ ของตนให้สูงขึ้น อันจะส่งผลดีต่อกลไกในการพัฒนาระบบการปกครองของรัฐหรือประเทศ ทั้งนี้ การพัฒนาการเมืองการปกครองตามแนวพุทธคือการพัฒนาไปสู่การปกครองแบบธรรมรัฐ หรือ ธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งเป็นการปกครองที่มีระบบวัฒนธรรมที่ส่งเสริม ควบคุม และ

^{๒๔} ศมาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๖-๑๗.

กำหนดจริยธรรม ศีลธรรมของบุคคลชุมชน ธรรมรัฐยังมุ่งส่งเสริมให้บุคคลหมั่นสำรวจ ผึกฝน ปรับปรุง เคารพ เชื้อมั่นช่วยเหลือและรับผิดชอบตัวเอง และยังสอนให้คนเรารู้จักเหตุผล กาลเทศะรู้จักธรรมชาติ และความต้องการของผู้อื่นตามความเป็นจริง รวมทั้งมีหลักเกณฑ์ในการปกครองหมู่คณะหรือปกครอง ประเทศ และส่งเสริมให้มนุษย์มีความรับผิดชอบในการปกครอง โดยมุ่งไปที่มีการตรวจสอบภายใน เพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุงตนเองและการพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญตามหลักที่ว่า “...บุคคลพึงยังตนนั้นแล ให้ตั้งอยู่ในคุณอันสมควรเสียก่อน พึงพร่ำสอนผู้อื่นภายหลัง...”^{๒๕} ดังนั้น หากปัจเจกบุคคลแต่ละคน สามารถปกครองตัวเองให้อยู่ในภายในขอบเขตแห่งกฎศีลธรรมแล้ว ย่อมมีผลทำให้สังคมดีขึ้นไปด้วยเช่นกัน กล่าวคือแต่ละคนจะต้องเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาตนเพื่อเป็นกัลยาณมิตรของคนอื่น โดยถือความถูกต้อง ถือธรรมคือความจริง ความดีงามเป็นใหญ่ที่เรียกว่า ธรรมาธิปไตย ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญคือ^{๒๖}

๑. เป็นคนมีหลักการไม่เลือนลอย ไหลไปตามกระแส เอาความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ความเป็นไปตามเหตุผล และกฎกติกาเป็นเกณฑ์ตัดสิน

๒. ใช้ปัญญาและพัฒนาปัญญาอยู่เสมอ เพื่อให้รู้เท่าทันข้อมูลความเป็นไปตามความจริง และเพื่อให้รู้เข้าใจ เข้าถึงหลักการความถูกต้องดีงามและเหตุผลในเรื่องนั้น ๆ เพื่อให้สามารถรักษาหลักการ ความจริง ความถูกต้องไว้ได้

๓. มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ สุจริตใจในการใช้ปัญญาพิจารณาการตัดสินใจ ไม่เอนเอียงไปด้วยอคติ

๔. รักธรรม รักความจริงความถูกต้องดีงาม ทำอะไรก็จะมุ่งให้ศึกษาธรรมและเป็นไปตามธรรม มุ่งให้ได้ความจริง มุ่งให้เกิดความถูกต้องดีงาม จนข้ามพ้นความยึดถือในตัวไปได้ ให้ธรรมเป็นใหญ่เหนือเกียรติและศักดิ์ศรีของตน และเพราะรักธรรม มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมนั้น จึงเป็นคนที่ไม่พูดด้วยง่าย รับฟังข้อมูลและเหตุผล ไม่ถือมั่นในทิฐิ

ใน ๔ ข้อนี้ ข้อสุดท้ายเป็นตัวตัดสินความเป็นธรรมาธิปไตย แต่ในการปฏิบัติจะขาด ๓ ข้อแรกก็ไม่ได้ ต้องมีไว้ครบทั้งหมด จึงจะถือว่าเป็นธรรมาธิปไตยโดยแท้ ผู้ปกครองที่ถือธรรมเป็นใหญ่นี้ถ้าเป็นพระราชา ก็เรียกว่าธรรมราชา เช่น พระเจ้าอโศกมหาราชนั่นเอง^{๒๗}

^{๒๕} พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๖.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), สถานการณ์พระพุทธศาสนากระแสสายศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๒๘.

^{๒๗} ดู พระมหาไพริชน ฐมฺมทีโป, “วิถีแห่งผู้นำและระบอบการปกครอง : ธรรมราชย์ จอมปราชญ์ จอมธรรม” ใน วารสารมหาจุฬาริชาการ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๓๒-๓๕.

บทสรุป

แนวความคิดทางพระพุทธศาสนาเพื่อสลายความขัดแย้งและสร้างความปรองดองหรือสมานฉันท์ที่สำคัญประการหนึ่งคือหลักความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน เพราะกัลยาณมิตรเป็นจุดเริ่มต้นในการชักนำบุคคลเข้าสู่วิถีชีวิตที่ดีงาม เป็นพื้นฐานให้เกิดสัมมาทิฐิตามหลักการเสริมสร้างสัมมาทิฐินั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐาน ๒ ประการ คือ ๑) โปรโตโมส หรือกัลยาณมิตร และ ๒) โยนิโสมนสิการ กัลยาณมิตรในที่นี้หมายถึงตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน แนะนำ ชี้แนะ เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เพื่อน หรือมิตรแท้ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุปนิสัยต่าง ๆ ในการสอน การแนะนำ ชี้แนะ รวมทั้งการบริหารจัดการเกี่ยวกับเรื่องนี้ทั้งหมด บทบาทของกัลยาณมิตรที่ทำให้เกิดความสมานฉันท์ คือคุณธรรมที่เป็นแบบอย่างในตัวของกัลยาณมิตรที่ปรากฏออกมาเป็นพฤติกรรม หรือการกระทำที่ดีงาม ประกอบด้วย (๑) ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ วิริยะ สติ และปัญญา (๒) กัลยาณมิตรธรรม ๗ ได้แก่ น่ารัก น่าเคารพ น่าเจริญใจ น่ารับฟัง อดทนต่อถ้อยคำ กล่าวถ้อยคำหรือเรื่องที่ลึกซึ้ง มีความเป็นพหูสูตร (๓) การปฏิบัติหน้าที่ตามหลักทศ ๖ เช่น หน้าที่ของเพื่อนต่อเพื่อน ได้แก่ มีการให้แบ่งปันอย่างไม่เห็นแก่ตัว(ทาน) มีมิตรสวาทต่อกันเสมอ (ปิยวาจา) ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ แก่กันและกัน (อรรถจริยา) วางตนต่อมิตรสหายอย่างไม่มีเปลี่ยนแปลง (สมานัตตตา) มีความจริงใจไม่มีความหลอกลวง (อวิสังวาทนตา) ซึ่งในที่นี้เน้นคุณธรรม เรื่อง ทาน โดยเฉพาะอภัยทาน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญของกัลยาณมิตร

การให้อภัยไม่ได้หมายความว่า การปล่อยคนผิดให้ลอยนวล โดยไม่มีการดำเนินคดีตามกฎหมาย แต่เป็นการให้อภัยโดยมีเงื่อนไข ส่วนที่เป็นความผิดตามอาญาตราแผ่นดินก็ต้องดำเนินการไปตามกฎหมาย กติกา แต่ในส่วนที่พอให้อภัยกันได้ ก็ควรมีน้ำใจมีไมตรีจิตมิตรภาพต่อกันด้วยการให้อภัยหรืออภัยทาน ซึ่งมีความหมายในแง่หนึ่งก็คือ การยินยอมพร้อมใจกันยุติเรื่องกรณีพิพาทหรือเหตุการณ์ที่ทำให้บาดหมางกัน ด้วยการยอมให้อภัย ยกโทษ ไม่โกรธ ไม่เคืองแค้นต่อกัน อันจะนำไปสู่มิตรภาพที่ดี มีความมุ่งหวังความสุขต่อตนและคนอื่น มีความเป็นอยู่เสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน ซึ่งมีการแบ่งปันทุกข์สุขต่อกันด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ นั่นคือมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกันแล้วชีวิตจะมีความสุข ความเจริญ ดังคำกล่าวที่ว่า “กัลยาณมิตรเพิ่มความสุขเป็นสองเท่า ลดความเศร้าให้เบาบาง สร้างความรักสามัคคี เพื่อชีวิสุขสบาย”

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) รายงานฉบับ
สมบูรณ์คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ
(คอป.) กรกฎาคม ๒๕๕๓-กรกฎาคม ๒๕๕๕. (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการอิสระ
ตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ, ๒๕๕๕.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- โคทม อารยา. “การปรองดองในสังคมประชาธิปไตย” ใน **ดุลอำนาจในการเมืองการปกครองไทย**.
สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๘.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **อาวุธมีชีวิต: แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๕๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **สถานการณ์พระพุทธศาสนากระแสสายศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพ-
มหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙.
- พระมหาไพริชฌ์ ธมฺมทีโป, “วิธีแห่งผู้นำและระบอบการปกครอง: ธรรมราชย์ จอมปราชญ์ จอมธรรม”
ใน **วารสารมหาจุฬาลงกรณวิชาการ** ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๓๒-๓๕.
- พระมหาไพริชฌ์ ธมฺมทีโป และคณะ, **รายงานการวิจัย เรื่อง กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนากับปรัชญา
ตะวันตก : บุรณาการเพื่อความสมานฉันท์ในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัย
พุทธศาสตร์ มจร, ๒๕๕๙.
- พระมหาไพริชฌ์ ธมฺมทีโป และคณะ. “กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนากับปรัชญาตะวันตก: บุรณาการ
เพื่อความสมานฉันท์ในสังคมไทย,” ใน **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์** ปีที่ ๑๓ ฉบับที่
๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐) : ๕๔-๖๙.
- พระสิริมงคลอาจารย์ รจนา. **มังคลัตถทีปนี ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. แปลโดย
คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พุทธทาสภิกขุ. **ทาน ศีล ภาวนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๓.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพ-
มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐-๒๕๖๐.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, กรุงเทพมหานคร : บริษัท
ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.

Christopher W. Moore. **Practical Strategies for Resolving Conflict**. 4th ed., San Francisco,
CA: Jossey-Bass, 2014).

Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk, and William I. Zartman (eds.). **The SAGE Handbook
of Conflict Resolution**. London: Sage, 2009).

Ohan Galtung. **Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and
Civilization**. (London: Sage Publications, 1998), p. 69; Jacob Bercovitch, Victor
Kremenyuk,

and William I. Zartman (eds.). **The SAGE Handbook of Conflict Resolution**. (London: Sage,
2009), pp.71-81.

พระมหาพรหมชา ฐมฺหาโส. **อภัยทานกับการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทย**. [ออนไลน์],
(แหล่งที่มา) : <http://www.ps.mcu.ac.th/?p=1530> ([๑๐ มกราคม ๒๕๖๐]).